

SAKSBEHANDLER
Kjersti Randers

INNVALGSTELEFON

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
14/02600-12

DERES REF.
2014/24011-21

DERES DATO

ARK. P - Plansaker

VÅR DATO

248,260, 263-265,268 Bergen kom. - Ho

09.03.2017

Hordaland fylkeskommune - Kultur- og idrettsavdelinga
Postboks 7900
5020 BERGEN

Forslag til reguleringsplan Bybanen fra sentrum til Fyllingsdalen. Delstrekning 1 Nonneseter - Kronstad. Bergen kommune, Hordaland. Tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner, jf. kulturminneloven § 8 fjerde ledd.

Konflikt med kokegroper, dyrkings- og bosetningsspor, id 224929, Årstad gnr 163, bnr 66 og 70

Vi viser til brev fra Hordaland fylkeskommune av 17.02.17, der man ber om Riksantikvarens uttalelse til forslag til reguleringsplan for Bybanen fra sentrum til Fyllingsdalen, delstrekning 1 Nonneseter - Kronstad. Det vises også til brev fra Universitetsmuseet i Bergen, datert 03.03.17, med forslag til prosjektplan og kostnader for gjennomføring av arkeologiske utgravninger.

Innenfor reguleringsområdet er det registrert et område med dyrkingshorisonter, kokegroper/ bosetningsspor, automatisk fredet i medhold av kulturminneloven § 4 første ledd. I hht. Kulturminneloven § 8 fjerde ledd skal det, i forbindelse med behandling av reguleringsplan, tas stilling til om det kan gis tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner berørt av planen. Riksantikvaren er rette myndighet til å fatte avgjørelse i slike saker, jf. forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven § 1 nr. 1.

Planforslaget

Reguleringsplanforslaget gjelder tilrettelegging for utbygging av ny bybane fra sentrum til Fyllingsdalen - delstrekning 1 Nonneseter-Kronstad. Planforslaget skal være i tråd med kommuneplanens arealdel (2010) og samfunnsdel (2015), samt forankret i Bergensprogrammet for transport, byutvikling og miljø der bybanen er vedtatt. Sentrum-Fyllingsdalen er byggetrinn 4.

Kulturminner/kulturmiljø

Hordaland fylkeskommune foretok arkeologisk registrering av planområdet i november 2016. Innen Fløen parsellhager ble det påvist et nær 3 mål stort areal med dyrkingshorisonter, kokegroper og andre mulige bosetningsspor. Dyrkingsprofilene er mektige med flere dyrkingshorisonter. Ti radiologiske dateringer antyder dyrking på stedet fra yngre steinalder, gjennom bronsealder, førromersk jernalder og i folkevandringstid. En kokegrop er datert til romertid.

Lokaliteten ligger like vest for flaten der Årstad middelalderkirkested skal ha ligget. Kongsgården Alrekstad antas å ha ligget rett sør for kirken. Av forhistoriske gravminner ligger det en større rundhaug mot sørsørvest og det lå en langhaug ved Årstadgeilen. Langs Årstadgeilen er også påvist dyrkingslag datert til sen merovingertid og middelalder, dyrkingsaktivitet som trolig kan knyttes til Kongsgården. Ved Statsarkivet er det bl.a. undersøkt hustufter fra eldre jernalder. Eldre jernalders bosetningsspor er også påvist ved Haraldsplass mot sørøst.

Hordaland fylkeskommune bemerker

De påviste kulturminnenes nærhet til Alrekstad kongsgård gjør dem særlig viktige. De er eldre enn kongsgården og kan ikke relateres direkte til etableringen av kongemakt i vikingetid og middelalder, men er et viktig bidrag til belysning av kongsgårdens forhistorie og opphav. Massene i nedre del av parsellhagen er mye omrotet, der arbeidet med skolehagen må ha satt dypere spor. Bybanens to alternativer for tunnellinislag ved Fløen er viktige for en holdeplass under Årstadvollen som skal betjene de to sykehusene Haraldsplass og Haukeland. Omsøkt alternativ medfører samlet sett minst konflikt med kulturminne- og verneinteresser. Fylket vurderer bybanen som et særlig viktig samfunnsmessig tiltak for Bergen og anbefaler at dispensasjon innvilges, forutsatt at det stilles vilkår om en faglig utgravning av kulturminnene.

Universitetsmuseet i Bergen bemerker

Museet mener de omfattende dyrkingslagene må knyttes til gårdsbebyggelse på flaten østafør, både der gården Alrekstad lå og der vi har andre spredte bosetningsspor. Kokegroper finnes på boplassområder der de er en del av matlaging i det profane liv. De er også påvist som samlinger i litt avstand fra gård og tun, gjerne på små høyder eller terrasser med utsyn over vann og tolkes da helst som rituelle offerplasser. Det er uvisst hvilken kategori gropene i Fløenbakken tilhører. Plasseringen kan peke på det rituelle, men dette er foreløpig en antakelse. Vi har ingen undersøkelser av det tidligste jordbruk i Bergen. Den påviste lokaliteten gir oss en enestående mulighet til belysning av dette. Dispensasjon anbefales, på vilkår av faglige utgravninger.

Riksantikvarens merknader og vurdering av saken

Riksantikvaren skal verne om kulturminner som ikke-fornybare ressurser og arbeide for at kulturminneverdiene blir best mulig ivaretatt og nyttiggjort i et samfunn i endring. Tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner kan gis dersom private og/eller samfunnsmessige hensyn vurderes å veie tyngre enn de kulturminnefaglige verdiene.

I denne saken legger direktoratet vekt på at tiltaket er ment å sikre en god, pålitelig og miljøvennlig kollektivtransport i Bergen, der bybanen er den såkalte ryggraden i kollektivsystemet. Vi anser tiltakets samfunnsmessige verdi som stor og høyere enn verdien knyttet til bevaring og tilrettelegging av de automatisk fredete kulturminnene innen tiltaksområdet. Fylkeskommunen understreker i sitt brev at det har vært en utfordring å planlegge bybanetraséer gjennom disse tett bebygde strøk. Mange alternativer har vært vurdert og silt ut i prosessen. Omsøkt alternativ i Fløenområdet synes, samlet sett, å medføre minst konflikt med kulturminnevern-interesser.

Fløen skolehage ble tatt i bruk i 1914. I 1949 måtte skolehagen avgi 4,3 mål til boligtomter. I dag er restene av skolehagen omgjort til parsellhager og har med dette unngått utbygging. Arealene omkring er tett nedbygd. Det at del av området fikk bestå som hagebruk, har medført bevaring av de omfattende dyrkingslagene m.m, kulturspor som skriver seg tilbake til yngre steinalder. Lokaliteten ligger nær flaten der Alrekstad kirke og kongsgård skal ha ligget, samt til spor etter hus og bosetning fra eldre jernalder. Funn av kokegroper og mulige stolpehull vitner om at hagen ikke utelukkende har blitt nytt til dyrkingsformål gjennom forhistorien. Lokaliteten gir oss en unik mulighet til å belyse tidlig bosetnings- og jordbruksaktivitet på Alrekstad/Årstad.

Universitetsmuseet i Bergen foretok i 2005 en sikringsundersøkelse av dyrkingslag fra yngre jernalder og middelalder langs Årstadgeilen, like nordøst for angjeldende lokalitet. I 2007 undersøkte museet et område i samband med utvidelse av Statsarkivet, noe lengre mot øst. Foruten en rekke kullgroper og ildsteder, ble der påvist rester av et langhus og to mindre hus, antatt del av et gårdstun fra eldre jernalder. Dette er viktige funn som funnene i parsellhagen må vurderes opp mot. Bortsett fra dyrkingsprofilene langs Årstadgeilen, synes de fleste funn i

nærområdet å være eldre enn Kongsgården og må vurderes som forløpere til denne. Et par større gravhauger antyder også viktigheten av Årstadområdet i førkristen tid.

De påviste kulturminnene i parsellhagen innehar således et svært viktig vitenskapelig kilde-materiale som en faglig utgravning vil kunne hente fram. De er ikke synlige på markoverflaten og har liten opplevelsesverdi for folk flest. Til tross for at de befinner seg innen parsellhagen, er de ikke uberørte. Skader er observert og massene i hagens nedre del er mye omrotet. Man må regne med at fortsatt hagebruk vil påføre kulturlagene stadig nye skader med den følge at deres kildeverdi gradvis vil bli redusert. Det synes å kunne være en akseptabel løsning for alle parter at kulturminnenes kildeverdi sikres gjennom utgravning, bybanen får et hensiktsmessig forløp, og at parsellhagen trolig kan reetableres etter endt anleggsarbeid med tunnel under området.

Riksantikvaren finner med dette at reguleringsplan for Bybanen fra sentrum til Fyllingsdalen. Delstrekning 1 Nonneseter – Kronstad, kan godkjennes under forutsetning av at det foretas en arkeologisk utgravning av det berørte kulturminneområdet før tiltak etter planen realiseres, jf. vedlagte kart stemplet Riksantikvaren og datert 09.03.17. I henhold til kulturminneloven § 10 skal arkeologiske utgravninger bekostes av tiltakshaver.

Vedtak om omfang og kostnader av den arkeologiske utgravningen kan først skje etter at reguleringsplanen er endelig vedtatt. Vi gjør oppmerksom på at arkeologiske utgravninger normalt bare lar seg gjennomføre i sommerhalvåret. Tiltakshaver må i sin planlegging ta hensyn til dette.

Tiltakshaver må varsle Hordaland fylkeskommune i god tid før tiltak etter reguleringsplanen ønskes realisert. Riksantikvaren vil så fatte vedtak om omfang/kostnader av den arkeologiske utgravningen, et vedtak som vil kunne påklages i medhold av forvaltningsloven §§ 28 og 29.

I følge Universitetsmuseet i Bergens forslag til budsjett, er en utgravning av angjeldende kulturminneområde beregnet å koste inntil kr 2 390 000 (2017-kroner og satser). Riksantikvaren vil se nærmere på forslag til prosjektplan og arbeidsomfang med kostnader, før endelig vedtak fattes.

Følgende tekst skal tas inn i reguleringsplanens fellesbestemmelser:

«Før iverksetting av tiltak i medhold av planen i området øst for Fløenbakken/vest for Alrekstad skole, skal det foretas arkeologisk utgravning av det berørte automatisk fredete kulturminneområdet id 224929, markert som bestemmelsesområder #6 i plankartet.

Det skal tas kontakt med Hordaland fylkeskommune i god tid før tiltaket skal gjennomføres slik at omfanget av den arkeologiske granskingen kan fastsettes».

Dispensasjon fra den automatiske fredningen gjennom planvedtaket forutsetter at ovennevnte tekst innarbeides i reguleringsbestemmelsene. Riksantikvaren ber Hordaland fylkeskommune om å klargjøre dette i sin endelige uttalelse til Bergen kommune.

Dersom kommunen klargjør at ovennevnte tekst ikke vil innarbeides i reguleringsbestemmelsene, og fylkeskommunen ikke finner å ville reise innsigelse mot planen, må fylkeskommunen umiddelbart varsle Riksantikvaren. Riksantikvaren vil i så fall normalt reise innsigelse mot planen.

Vi ber om at foreliggende uttalelse fra Riksantikvaren til fylkeskommunen i saken, vedlegges fylkeskommunens endelige uttalelse til kommunen.

Vennlig hilsen

Isa Trøim (e.f.)
seksjonssjef

Kjersti Randers
seniorrådgiver

Brevet er elektronisk godkjent

Vedlegg: Utsnitt av plankart med id 224929 avmerket som Bestemmelsesområde #6

Kopi til: Universitetsmuseet i Bergen - Fornminneseksjonen, Postboks 7800, 5020 BERGEN